

تأسیس دانشگاه بزرگ اسلامی

در شهرستان مذهبی قم

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

* بنیان گذار حوزه علمی قم و جانشینان او انی

* آیه الله بروجردی در قم

* اهمیت و موقعیت حوزه علمی قم در دنیای کنونی

* مؤسس حوزه علمیه قم

* جانشینان او

* ورود آیة الله بروجردی بقم

شهرستان مذهبی و قم، از نیمه اول قرن سوم اسلامی تا عصر حاضر خصوصاً از آن روزی که گروهی از اعراب «یمن» و «کوفه» از ترس و فشار حکومت عباسیان با آنجا پناهنده شدند، و علوم و آثار اہلبیت پینمبر علیہم السلام را در آن نشر دادند، و محدثان و مفسران و فقیہان عالیقدر تربیت نمودند، ہموارہ مورد توجہ و عنایت دانشمندان شیعہ بودہ، و نوابی را در دامن خود تربیت کردہ است.

در این چہار قرن اخیر یعنی از زمانی کہ حکومت ایران بدست شاہان صفوی قرار گرفت بہ بند، از آنجا کہ سلاطین وقت شیعہ و مروج آئین تشیع بودند، ہموارہ، در تعمیر و طلاب کاری مرقد مطہر حضرت معصومہ (ع) و تاسیس مدارس و احترام و تکریم علماء و قم، نہایت کوشش را بہ عمل می آوردند - مع الوصف - از آغاز قرن چہار دہم ہجری یعنی ہشتاد سال پیش، آثار ویرانی و خرابی در مدارس و قم، پدید آمد؛ تا آنجا کہ حجرہ های یکی از بزرگترین مدارس علمی قم مانند «فیضیہ» بہ صورت انبار برای کسبہ درآمدہ بود!

ولی چون ارادہ قطعی خداوند بر آن تملق گرفته بود کہ این شهرستان را بار دیگر مرکز علم و دانش گرداند، و محدثان و فقیہان، و مفسران و نویسندگان ارجہاری بجهان تشیع تحویل بدهد کہ قلوب قاطبہ شیعیان را بخود متوجہ سازند؛ در چنین هنگام بود کہ تاسیس، و یا بہ تعبیر صحیح تر: تجدید مرکزیت قم بہمت بلند حضرت آیة الله آقای حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی در سال ۱۳۴۰ ہجری قمری انجام گرفت. اینک ما برای آشنا ساختن خوانندگان گرامی بوضع تاسیس حوزه علمیه قم و تقدیر و تشکر از کسانی کہ تا این لحظہ در نگاہداری آن جانفشانی کردہ اند، مطالب ذیل را فہرست وار از نظر میگذرانیم:

* * *

آیة الله حائری مؤسس حوزه علمیه قم

مرحوم آیة الله حائری در «مہر جرد» یزد در سال ۱۲۷۶ دیدہ بجهان کشود، تحصیلات مقدماتی و سطوح عالیہ را در آنسامان از اساتید فن آموخت سپس برای استفادہ از حضور نوابخ زمان مانند آیة الله شیرازی (متوفای سال ۱۳۱۲ ہجری قمری) و آیة الله سید محمد فشارکی (متوفی سال ۱۳۱۵)، و آیة الله میرزا محمد تقی شیرازی (متوفای

سال ۱۳۳۹) به عتبات عالیات مشرف گردید؛ و سالیان درازی در محضر دانشمندان عالیقدر شیعه دروس امراء و دنجف، بتحصیل معارف و فقه اسلامی، پرداخت و در رأس فتنه و دانشمندان حوزه های عراق قرار گرفت، سپس بنا بدعوت گروهی از علماء و دانشمندان اراکه در سال ۱۳۳۲ هجری قمری آن شهرستان را بقدم خود مزین فرمود، و مدت هشت سال تا ماه رجب ۱۳۴۰ در آن جا اقامت جست؛ و در خلال این مدت دانشمندان بنامی را تربیت نمود.

مرحوم آیه الله حائری سفری هم در سال ۱۳۱۶ باراک نمود و قریب هشت سال نیز در تربیت دانشمندانی که آن روز در دارک گرد آمده بودند کوششهایی کرده بود، حتی بعدا که بتأسیس حوزه علمیه در شهرستان «قم» پرداخت، از آن دانشمندانیکه در اقامت اول خود در دارک تربیت کرده بود یاد مینمود، و توصیف فراوانی از آنها میکرد.

دست تقدیر آیه الله حائری را در ۲۲ رجب سال ۱۳۴۰ برای تحویل نوروز سال ۱۳۰ شمس پسوی قم کشانید، دانشمندان و علماء قم پروانه وار دور شمع و جوش گرد آمدند، و گویند گانیکه بقصد زیارت حضرت مصومه (ع) باین شهرستان آمده بودند با علماء «قم» هم صد شده مردم را بلزوم تأسیس حوزه و اقامت مرحوم آیه الله حائری در «قم» تشویق می نمودند، آیه الله حائری در برابر فشار و اسرار فوق الماده تالی بقرآن زده و آیه بسیار مناسبی توجه او را جلب کرد: **وَأَتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ** (یوسف) برادران خود میگویند بروید زن و فرزندان خود را از کتفان پسوی مصر بیاورید) این آیه بیشتر آیه الله حائری را با اقامت در قم تشویق نمود.

خلاصه پس از اسرار فراوان طبقات مختلف مردم آیه الله رحل اقامت را در قم افکند؛ سپس نامه ای به اراکه نوشت، و فضلا و دانشمندان آنجا را که از محضرش بهره مند میشدند دعوت به مهاجرت نمود؛ و باین طریق اولین سنگ بنای مجدد «حوزه علمیه قم» گذارده شد.

پانزده سال اقامت در قم

آیه الله حائری قریب پانزده سال در این شهرستان اقامت گزید و در طول این مدت فضلا و دانشمندان و علمای بزرگی را تربیت نمود، که هر کدام پس از او مشعل فروزان هدایت و گنجینه گرانبهایی از علوم و معارف اسلامی بودند؛ آیه الله حائری بسان شجره طیبه ای بود که قرآن مجید درباره آن چنین میفرماید: **كشجرة طيبة أصلها ثابت وفرعها فی السماء** (مانند درخت پاکیزه ای که ریشه های آن در اعماق زمین فرو رفته؛ و شاخ و برگ آن سر بآسمان کشیده است) آن مرد عالیقدر در ظرف این مدت کوتاه؛ **بكمك**

دانشمندان چند در تنگنای محیط پرفشار آن روز چنان از جان و دل از طریق اخلاص و ایمان در حفظ و صیانت این دانشگاه بزرگ جعفری، و تربیت و تعلیم شاگردان مکتب امام صادق (ع) کوشش بخرج داد، که راستی از هر نظر قابل ستایش است. بهره‌ایکه اسلام و شیعه در این مدت کوتاه از این مدرسه بزرگ برده و خدماتیکه این مؤسسه شیعی در این زمان کوتاه بجهان اسلام نموده کم نظیر بود. امروز در بسیاری از نقاط ایران تربیت یافتگان این دانشگاه اسلامی را مشاهده مینمایید و فروغ و پرتو این آفتاب فروزان در بیشتر جاهای آن جلوه - گر است.

مرکب آیه الله حائری

مرحوم آیه الله حائری در سال ۱۳۵۰ پس از آنکه هشتاد و سه بهار از عمر شریف او گذشته بود، بدرد زندگی گفت، آنمرد مدبر و دو اندیش، از آنجا که با کمال اخلاص و ایمان شالوده این دانشگاه بزرگ را پیخته بود، پس از اونیز این حوزه علمیه بکار خود ادامه داد، و تحت نظر مریبان و مراجعی چند، اداره گردید، تربیت یافتگان مکتب آن مرحوم، قدم بجای قدمهای آن مرد بزرگ گذاشته، و با زحماتی فراوان در روزگاری که حفظ شامتر مذهبی بسختی صورت میگرفت از جان و دل در حفظ حوزه علمیه قم و تربیت دانشمندان و مبلغین دینی آخرین تلاش را نموده و بازار علم و دانش را گرم ساخته و رونق دادند، اینک ما نام برخی از آنان را که حق بزرگی بر این مؤسسه روحانی دارند باشما هم ای از حالات ایشان ذیلا از نظر میکنیم:

آیه الله حجت

مرحوم آیه الله حجت که یکی از مراجع تقلید و اساتید بزرگ حوزه علمیه بود، از آن سالیکه (۱۳۴۹) قدم بحوزه قم گذارد، و مورد تشویق و تقدیر و عنایت آیه الله حائری قرار گرفت تا آنروزی که بدرد زندگی گفت، همواره با کمال ضمیمیت در حفظ و نگاهداری حوزه علمیه و تأسیس مدرسه، و کتابخانه، کوششهای ارجداری نمود، و تا آثار فراوان او در این مهد علم و دانش است، و تا تربیت یافتگان مکتب فقه و حدیث آن عالم بزرگوار زنده اند همواره نام او زنده، و آثار او زبان گویای نیت پاک او است.

آیه الله خوانساری

وی نیز از آن شخصیتهای برجسته‌ای بود که در تأسیس حوزه علمیه با آیت الله حائری

همکاری نموده و همراه او از اراک بسوی قم هجرت کرده و سی و دو سال تمام در حفظ و سیانت این دانشگاه و تربیت و تعلیم دانشجویان آن همت گمارد، او تحصیلات عمده خود را در نجف اشرف پایان داده و در سال ۱۳۳۷ بسوی وطن خود خوانسار بازگشت و از آنجا به اراک آمد، و حوزه مختصری را که مرحوم آیت الله حائری در اراک، بوجود آورده بود با شرکت در درس آیه الله حائری و با تدریس مستقل خود گرم نمود. بعداً همراه آیه الله حائری در سال ۱۳۴۰ بسوی قم هجرت نمود، و پس از رحلت او تا سال ۱۳۷۱ در قید حیات بود. و در ماه ذی الحجه همین سال بدرود حیات گفت و باین ترتیب حوزه علمیه قم یکی دیگر از شخصیت‌های بزرگ علمی خود را از دست داد و با فقدان آن مرد بزرگ غرق عز و ماتم گردید.

* * *

آیه الله صدر

شخصیت بزرگ دیگری که در حفظ و نگاهداری حوزه علمیه قم چه در زمان مرحوم آیت الله حائری و چه بعد از ایشان سهم بسزائی دارد، مرحوم آیت الله صدر است، مرحوم آیت الله صدر پس از مراجعت از نجف اشرف سالیانی چند در مشهد مقدس رحل اقامت افکنده و بعداً بنا بدعوت مرحوم آیت الله حائری بسوی قم هجرت نمود، و با انوار علمی خود محیط دانشگاه اسلامی قم را روشن تر ساخت و با فکر توانا و فراست فوق العاده و حسن خلق و سعه صدر خود در تحکیم اصول این شجره طیبه کوششهای فراوانی انجام داد؛ اخلاق حمیده و ملکات فاضله آن مرد عالیقدر بیش از آنست که در این صفحات نوشته شود.

اینها سه شخصیت بزرگی بودند که در تأسیس و تحکیم و نگاهداری حوزه علمیه قم با مرحوم آیت الله حائری همکاری نموده و پس از او نیز به خوبی از عهده حفظ حوزه علمیه قم برآمدند، شخصیت‌های دیگری نیز در بقاء و دوام این مؤسسه بزرگ اسلامی تلاشها و کوششها نموده و خدماتی انجام داده‌اند که بملاحظه کمی صفحات اذ ذکر نام و جریان زندگی آنان خود داری میشود.

ورود آیه الله بروجردی بقم

در اوایل سال ۱۳۶۳ هجری قمری مرحوم آیت الله العظمی آقای بروجردی بواسطه بیماری از بروجرد بتهران مسافرت نموده و در بیمارستان فیروزآبادی بستری شده بیش از دو ماه تحت معالجه قرار گرفتند.

در این مدت که ایشان در بیمارستان مزبور بستری بودند، در میان امراد زیادی که از طبقات مختلف از ایشان عیادت نمودند، فضلاء و مدرسین حوزه علمیه قم نیز بخدمتش رسیده و ضمن

عیادت از منظم له ؛ موقعیت خاص حوزه علمیه و اهمیت نگاهداری و تحکیم اساس آنرا بان پیشوای روشندل منذکر شده و توجه ایشان را به این موضوع حساس معطوف داشتند .

آنگاه پس از بهبودی کامل مجدداً به خدمتش رسیده و رسماً ایشان را بقم دعوت کردند تا با همکاری و معاضدت سایر زعمای حوزه ، سرپرستی و حفظ آن مرکز علمی شیعه را بعهده بگیرند . چون این دعوت از طرف تمام بزرگان علماء و مدرّسین سرشناس حوزه علمیه بعمل آمده بود ، و شرائط کار از هر جهت برای تشریف فرمائی آن رهبر با کفایت فراهم بود ؛ لذا ایشان هم با اشتیاقی که در باطن نسبت به حفظ شعائر دینی و حوزه علمیه شیعه داشتند ، دعوت آقایان علماء قم را پذیرفته و در روز ۱۴ محرم سال ۱۳۶۴ در میان استقبال پر شور و کم نظیر علماء اعلام و دانشمندان بزرگه و محصلین و مدرّسین حوزه علمیه که با جمعیت کثیری از اهالی قم تا نیمه راه تهران با استقبال رفته بودند ، وارد این شهرستان مذهبی گردیدند و عملاً زعامت و ریاست حوزه علمیه قم را بعهده گرفتند .

قریب دو سال بعد که مرحوم آیت الله امفهان‌ئی پیشوای بزرگه شیعه ، در عراق عرب برحمت ایزدی پدیده است و آیت الله بروجردی بمرجعیت عالیّه تقلید نائل گشت تا این اواخر که دار فانی را وداع گفت ، نزدیکه پشانزده سال بود که آن مرد بزرگه در شهرستان مذهبی قم سکونت ورزیده و موفق با انجام اصلاحات مهمی در عالم تشیع و حوزه های علمیه گشته ، آثار وجودی فراوانی را از خود بیادگار گذاردند که بقسمتی از آن قبلاً اشارت شد .